

*nowa
era*

Twoje mocne strony

WDRAŻANIE NOWEGO PRZEDMIOTU BIZNES I ZARZĄDZANIE W SZKOŁACH PONADPODSTAWOWYCH

dr hab. Tomasz Rachwał
prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

2 marca 2023 r.

Agenda

- Przedsiębiorczość jako kompetencja kluczowa i jej rola w edukacji.
- Geneza reformy i aktualny stan prawny – podstawy formalne wdrożenia BIZ.
- Nowe treści w podstawie programowej BIZ.
- Kwalifikacje nauczycieli podstaw przedsiębiorczości do nauczania BIZ.
- Liczba godzin na realizację nowego przedmiotu w zakresach podstawowym i rozszerzonym.
- Efektywnie rozłożenie godzin w cyklu kształcenia.
- Oferta klas biznesowych jako element konkurencyjności szkoły na rynku edukacyjnym.
- Klasy biznesowe z rozszerzeniem BIZ dla przyszłych kandydatów do liceów i techników.
- Wyzwania dla dyrektorów szkół związane z wdrożeniem BIZ.

Przesłanki i fundamenty dyskusji dotyczącej zmian w edukacji w zakresie przedsiębiorczości

- Przedsiębiorczość jest jedną z 8 **kompetencji kluczowych** w europejskim systemie edukacji, obok umiejętności posługiwania się językiem ojczystym, językiem obcym czy kompetencji matematycznych bądź informatycznych.
- Przedsiębiorczość to **nie tylko zakładanie firmy** – to także **ważny, choć nie jedyny** przejaw przedsiębiorczości.
- Przedsiębiorczość na potrzeby edukacji jest rozumiana dużo szerzej (vide: definicje wielu autorów), głównie jako **zespół cech osobowości, które pozwalają na aktywne uczestnictwo w życiu społeczno-gospodarczym, a także przygotowują do dorosłego życia i do dalszej edukacji – a więc jako element kształtowania kariery zawodowej.**
- Niezależnie od kwestii nazw przedmiotów w szkole kształtowanie **kompetencji przedsiębiorczych** uczniów jest niezmiernie ważnym celem edukacji formalnej na wszystkich poziomach, również w szkole podstawowej oraz w edukacji pozaformalnej i nieformalnej.

Kompetencje kluczowe w europejskim systemie edukacji – zmiany 2006/2018

Kompetencje według starego układu (Zalecenie..., 2006)	Kompetencje według nowego układu (Zalecenie..., 2018)
1) porozumiewanie się w języku ojczystym	1) kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji
2) porozumiewanie się w językach obcych	2) kompetencje w zakresie wielojęzyczności
3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne	3) kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii
4) kompetencje informatyczne	4) kompetencje cyfrowe
5) umiejętność uczenia się	5) kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się
6) kompetencje społeczne i obywatelskie	6) kompetencje obywatelskie
7) inicjatywność i przedsiębiorczość	7) kompetencje w zakresie przedsiębiorczości
8) świadomość i ekspresja kulturalna	8) kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

Zródło: opracowanie własne na podstawie: *Zalecenie...* (2006) i *Zalecenie...* (2018)

Nową podstawę programową biznesu i zarządzania, co zaznaczono we wprowadzeniu do niej, oparto na szerokim rozumieniu przedsiębiorczości jako kompetencji kluczowej.

Geneza zmian w edukacji ekonomicznej w szkołach ponadpodstawowych

- W trakcie roku szkolnego 2021/2022 z inicjatywy rządowego Centrum Transformacji Cyfrowej (GovTech Polska) i MEiN rozpoczęto prace oraz konsultacje nad reformą programową edukacji w zakresie przedsiębiorczości, tj.:
 - **rozszerzeniem** przedmiotu podstawy przedsiębiorczości (umożliwiającym wprowadzenie go na maturę),
 - **zmianą jego nazwy** („biznes i zarządzanie” – BIZ),
 - **zmianą celów i treści** kształcenia zapisanych w dotychczasowej podstawie programowej.
- Podstawą zmian stał się raport z przeprowadzonych badań i konsultacji.

Raport MEiN/IBE/GovTech dostępny
na stronie rządowej:
<https://www.gov.pl/web/biz/>

Aktualny stan prawny

- Opracowano nową podstawę programową biznesu i zarządzania (BIZ), która w IV kwartale 2022 r. została poddana konsultacjom publicznym.
- **Nowe rozporządzenia** Ministra Edukacji i Nauki w sprawie podstawy programowej dla liceum, technikum i szkół branżowych oraz w sprawie ramowych planów nauczania dla szkół publicznych **zostały podpisane i opublikowane w Dzienniku Ustaw z 2023 r. (poz. 277, 312, 314).**
 - Komunikat MEiN: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/zmiany-w-podstawie-programowej--rozporzadzenia-podpisane>
 - Rozporządzenia zakładają **wprowadzenie BIZ** w miejsce podstaw przedsiębiorczości od roku szkolnego 2023/2024 w zakresie podstawowym (ZP) i rozszerzonym (ZR), umożliwiającym zdawanie tego przedmiotu na maturze.
- Jest to **formalna podstawa** do wprowadzenia **od września 2023 r. oferty klas biznesowych z zakresem rozszerzonym BIZ**, umożliwiającym przygotowanie uczniów do **matury z BIZ**.

Co nowego w podstawie programowej BIZ?

- Nowa podstawa programowa BIZ **nie zrywa całkowicie** z dotychczasowym modelem kształcenia w zakresie przedsiębiorczości, realizowanym w ramach podstaw przedsiębiorczości (PP):
 - zachowanie treści dotyczących gospodarki rynkowej, finansów, rynku pracy i przedsiębiorstwa,
 - niewielkie przesunięcie treści makroekonomicznych w kierunku ZR,
 - przesunięcie treści związanych z rynkiem finansowym do ZR, rozwinięcie treści z zakresu finansów osobistych w ZP,
 - większy nacisk na kompetencje miękkie, w tym 4K (komunikacja, krytyczne myślenie, kooperacja, kreatywność).
- **Nowe treści kształcenia** w dotychczas realizowanych działach, np.
 - w ZP: postawy wobec pieniędzy, zarządzanie czasem, myślenie kreatywne i projektowe (*design thinking*),
 - w ZR: ryzyko kursowe, sprawy gospodarcze europejskie i globalne, modelowanie biznesu.
- **Przygotowanie do planowania i realizacji projektów** (w tym zarządzania nimi) **to nowy, osobny dział podstawy programowej** w ZP i ZR.
- Nowa podstawa programowa silniej akcentuje praktyczny wymiar kształcenia.

Zmiany grup treści kształcenia w zakresie przedsiębiorczości – PP a BIZ

Podstawa 2002 PP	Podstawa 2008 (zmod. 2012) PP	Podstawa 2018 PP	Podstawa 2023 BIZ ZP / ZR
Treści nie dzielono na działy , treści dotyczące m.in: postawy przedsiębiorczej, pracy zespołowej, motywów aktywności zawodowej, funkcjonowania gospodarki rynkowej, przedsiębiorstwa, rynku pracy, pieniądza i bankowości, ubezpieczeń, inwestowania, współpracy międzynarodowej.	1. Człowiek przedsiębiorczy	1. Gospodarka rynkowa (w tym rola przedsiębiorczości/ człowieka przedsiębiorczego oraz ochrona konsumentów)	1. Osoba przedsiębiorcza we współczesnym świecie (ZP)
	2. Rynek – cechy i funkcje		2. Zarządzanie projektami (ZP i ZR)
	3. Instytucje rynkowe		3. Gospodarka rynkowa (ZP i ZR)
	4. Państwo, gospodarka	2. Rynek finansowy	4. Finanse osobiste (ZP) / Finanse osobiste i rynek finansowy (ZR)
	6. Rynek pracy	3. Rynek pracy	5. Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy (ZP) / Rynek pracy i zatrudnienie (ZR)
	5. Przedsiębiorstwo	4. Przedsiębiorstwo	6. Przedsiębiorstwo (ZP i ZR)

Kwalifikacje nauczycieli do nauczania BIZ

Sprawę kwalifikacji nauczycieli reguluje: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (z późn.zm.). Wskazuje ono, że:

- § 3. 1. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w [...], szkołach policealnych, liceach ogólnokształcących, technikach, branżowych szkołach II stopnia, branżowych szkołach I stopnia, [...] posiada osoba, która ukończyła:
 - **1) studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub**
 - **2) studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, na kierunku, którego efekty uczenia się, o których mowa w ustawie z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, w zakresie wiedzy i umiejętności obejmują treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, wskazane w podstawie programowej dla tego przedmiotu na odpowiednim etapie edukacyjnym, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub**
 - **3) studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, na kierunku (specjalności) innym niż wymieniony w pkt 1 i 2, i studia podyplomowe w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.**

Kwalifikacje nauczycieli PP do nauczania BIZ

- Nie ma wątpliwości, że **podstawa programowa BIZ bazuje w dużej mierze na dotychczasowych celach i treściach kształcenia w zakresie PP**, stąd uznanie kwalifikacji nauczycieli PP do nauczania BIZ jest kwestią oczywistą.
- Zostało to zaznaczone w komunikacie MEiN (<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/zmiany-w-podstawie-programowej--rozporzadzenia-podpisane>):
„Z uwagi na fakt, że proponowane treści nauczania przedmiotu biznes i zarządzanie obejmują zagadnienia ujęte dotychczas w podstawie programowej przedmiotu podstawy przedsiębiorczości (kształcenie kompetencji przedsiębiorczych, zarządzanie projektami, funkcjonowanie gospodarki rynkowej, finansów osobistych i rynku finansowego, rynku pracy, funkcjonowanie przedsiębiorstwa, w tym zarządzanie nim i planowanie swojego biznesu), **nauczyciele posiadający kwalifikacje do nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości będą mogli uczyć nowego przedmiotu biznes i zarządzanie**”.
- **Uwaga:** Minister Edukacji Narodowej (obecnie Edukacji i Nauki) ustala tylko wymagania kwalifikacyjne, ale nie rozstrzyga spraw kwalifikacyjnych należących do organu zatrudniającego. Osobą upoważnioną do decydowania o kwalifikacjach nauczyciela jest **dyrektor danej szkoły**.

Kwalifikacje nauczycieli przedmiotów ekonomicznych do nauczania BIZ

- Nieco inaczej – choć mimo wszystko podobnie – wygląda kwestia dotycząca nauczycieli przedmiotów ekonomicznych (zawodowych).
- **Można przyjąć, że skoro nauczyciel uczy w szkole (np. technikum) przedmiotów ekonomicznych (np. podstawy ekonomii, zarządzanie, marketing, działalność gospodarcza), a więc zbieżnych z problematyką (podstawą programową) BIZ, to posiada on odpowiednie przygotowanie pedagogiczne oraz ukończył odpowiednie studia wyższe lub studia podyplomowe w zakresie nauczanego przedmiotu.**
- Wydaje się, że nie ma przeszkód, aby dyrektor uznał uprawnienia do nauczania BIZ, jednak **zależy to od programu ukończonych studiów** – dlatego ostatecznej oceny kwalifikacji **dokonuje dyrektor szkoły zatrudniający nauczyciela.**
- Podczas podejmowania decyzji należy wziąć pod uwagę kwestię dostępności nauczycieli, szczególnie w obliczu dużego zainteresowania ZR i maturą z BIZ, oraz czas, który jest potrzebny na uzyskanie wymaganych kwalifikacji przez nowych nauczycieli (trzysemestralne studia podyplomowe).

Co nowego w warunkach realizacji nowej podstawy programowej BIZ?

- W warunkach realizacji podkreślono m.in. konieczność położenia większego nacisku na:
 - **pracę projektową** – realizacja i prezentacja projektu biznesowego lub społecznego (uwaga: ze względu na pracochętność i złożoność przygotowania projektu na jego realizację należy przeznaczyć minimum 20% czasu określonego na realizowanie BIZ w zakresie rozszerzonym), a także realizacja innych zadań metodą projektową,
 - **rozwijanie umiejętności praktycznych w zakresie synergicznej współpracy,**
 - **wykorzystanie studiów przypadków biznesowych (*case study*),**
 - **stosowanie nowoczesnych metod nauczania – aktywizujących,** w tym wizyty w przedsiębiorstwach i zapraszanie praktyków życia gospodarczego na lekcje, symulacje inwestycyjne oraz biznesowe, elementy grywalizacji,
 - analizę rzeczywistych **doświadczeń firm** polskich i zagranicznych,
 - kształtowanie **umiejętności wyszukiwania, pozyskiwania, przetwarzania i analizy danych gospodarczych** z różnych źródeł, a także **prowadzenia prostych badań rynkowych,** z uwzględnieniem wizyt studyjnych i wywiadów z potencjalnymi odbiorcami, przedsiębiorcami i klientami,
 - wykorzystanie w procesie kształcenia **materiałów edukacyjnych opartych na nowych technologiach i narzędziach cyfrowych.**
- **Konieczne jest wsparcie dyrektorów w tym zakresie w realizacji BIZ zgodnie z podstawą programową.**

Matura z BIZ

- Nowa podstawa programowa wraz z nowymi ramowymi planami nauczania zostanie wprowadzona **we wrześniu 2023 r.** – tym samym **pierwszy rocznik maturzystów w liceach przystąpi do egzaminu w 2027 r., a w technikach w 2028 r.**
- Ogólne **założenia matury** z BIZ (według projektu zespołu eksperckiego):
 - **dobrowolność** (przedmiot dodatkowy),
 - **część pisemna** (arkusz maturalny, sprawdzający głównie wiedzę i częściowo umiejętności, np. rozwiązywanie biznesowych studiów przypadków) i **część ustna** (praktyczna, bazująca na projekcie przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego),
 - (częściowo) **zespołowość** (dotyczy części praktycznej), ale zachowano ocenę indywidualną z części ustnej (obrona projektu i odpowiedzi na pytania),
 - formuła oparta na innych egzaminach maturalnych (np. ustny egzamin z języka polskiego / języka obcego).
- **Uwaga: decyzje ostateczne nie zapadły – trwa opracowywanie założeń matury (informatora),** w tym oceny projektu maturalnego biznesowego lub społecznego (odpowiedzialność CKE).

Miejsce BIZ w nowych ramowych planach nauczania

- Opublikowano nowe rozporządzenie ws. **ramowych planów nauczania**:
 - dotychczas podstawy przedsiębiorczości były realizowane w wymiarze 1 godz. tygodniowo w 2 i 3 klasie liceum i technikum oraz 2 godz. tygodniowo w szkole branżowej I stopnia w 1 klasie,
 - od września 2023 r. dotychczasowi uczniowie liceum i technikum będą realizować PP w starej formule (czyli w 2 i 3 klasie),
 - nowi uczniowie (zrekrutowani w 2023 r.):
 - **liceów i techników – zgodnie z decyzją dyrektora szkoły** – będą mieli 1 godz. BIZ w 1 i 2 klasie (ZP) albo 2 godz. BIZ w 1 lub 2 klasie (ZP) + **8 godz. rozszerzenia** (łącznie 10 godz. w cyklu nauczania),
 - **szkół branżowych I stopnia** będą mieli 2 godz. BIZ w 1 klasie.

Jak rozłożyć godziny w cyklu kształcenia? (ZP: 2 godz., ZR: 2 + 8 = 10 godz.)

według rozporządzenia MEiN:

- ZR – 8 godz., dowolnie, czyli od 1, 2 lub 3 klasy* (sumuje się z 2 godz. ZP),
- ZP – 2 godz. (trzy warianty do wyboru, zgodnie z decyzją dyrektora szkoły).

KLASA:	1 klasa	2 klasa		1 klasa	2 klasa		1 klasa	2 klasa
liczba godzin	2	–	lub	1	1	lub	–	2
uwagi (TR)	– za wcześnie, zbyt młodzi? – kumulacja godzin BIZ w roku szkolnym 2023/2024 (czy są dostępni nauczyciele?)			– optymalnie – brak możliwości blokowania godzin w tygodniu – trudności z realizacją za pomocą metod aktywizujących?			za późno (jeśli część uczniów realizuje ZR, to jak zmieścić łącznie 10 godz. tylko w klasach 2–4/5)?	

* W praktyce trudno sobie wyobrazić realizowanie ZR (w tym realizacji rocznego lub semestralnego projektu) od 3 klasy, zatem ZR BIZ powinien się rozpocząć najpóźniej w 2, a najlepiej w 1 klasie.

Jak rozłożyć godziny w cyklu kształcenia? (ZP: 2 godz., ZR: 2 + 8 = 10 godz.)

propozycja rozkładu godzin (rozporządzenie dopuszcza dowolność ZR)

KLASA:	1 klasa	2 klasa	3 klasa	4 klasa	5 klasa (T)
ZP	1	1			
ZR	1	1	3	3 (LO) / 2 (T)	1 (T)
RAZEM	2	2	3	3 (LO) / 2 (T)	1(T)
Jak rozłożyć działy w ZR? (w ZP po kolei, zgodnie z podstawą programową)	– Osoba przedsiębiorcza – Zarządzanie projektami – Gospodarka rynkowa (częściowo, bez finansów)	Gospodarka rynkowa (elementy finansów) – Finanse	Przedsiębiorstwo*	Praca*	Praca (dokończenie w technikum)
			* Zmiana kolejności (w stosunku do układu zapisanego w PP i proponowanego do realizacji w ZP) ze względu na wiedzę z działu „przedsiębiorstwo”, która jest przydatna/konieczna podczas realizacji projektu biznesowego maturalnego, który najlepiej zacząć w 3 klasie.		

Wyzwania związane z wprowadzaniem zmian

- **Ogólny kierunek zmian** (wprowadzenie zakresu rozszerzonego i matury z BIZ) należy ocenić **pozytywnie**.
- Ciągłe **wątpliwości**, czy matura **nie wpłynie na utratę „ducha” przedmiotu** i jego atrakcyjności w oczach uczniów (nastawienia na kształtowanie kompetencji, a nie zdobywanie ocen/punktów na maturze). Przeważa jednak stanowisko, że **podniesie się prestiż tego przedmiotu i zwiększy się zaangażowanie uczniów** na lekcjach.
- **Brak podstaw przedsiębiorczości / BIZ w szkole podstawowej jako osobnego przedmiotu.**
- **Zastrzeżenia do nowej nazwy** przedmiotu (czy to kwestia z zakresu najważniejszych?).
- **Szybkie tempo zmian** (przygotowanie podręczników i innych pomocy dydaktycznych, opracowanie oferty klas biznesowych, szkolenia nauczycieli).
- **Trudności w opracowaniu arkusza oceny projektu maturalnego i standardów oceniania** w części ustnej.
- **Kwestia uznawalności matury z BIZ przez uczelnie podczas rekrutacji na studia** – pozytywne deklaracje uczelni ekonomicznych, ale brak konkretnych decyzji rekrutacyjnych przed 2025 r. (z reguły warunki rekrutacji podaje się 2 lata wcześniej).

Wyzwania dla dyrektorów szkół związane z wprowadzaniem zmian – oferta klas biznesowych

- **Przygotowanie** w najbliższych tygodniach **oferty klas rozszerzonych od września 2023 r.** – dylemat: co warto uruchamiać?
- Klasy rozszerzone z BIZ jako **element przewagi konkurencyjnej szkoły** na rynku edukacyjnym – dlaczego warto je uruchamiać?
 - **Duże zainteresowanie studiami ekonomicznymi w Polsce.**
 - **Przydatność wiedzy z zakresu biznesu i zarządzania na wielu kierunkach studiów, także innych niż ekonomiczne** (np. inżynieria produkcji, prawo, gospodarka przestrzenna, turystyka itp.).
 - Duże zainteresowanie uczelni/wydziałów ekonomicznych (na kierunkach z zakresu ekonomii i finansów, zarządzania i pokrewnych, w tym nauk społecznych) **uwzględnieniem BIZ w kryteriach rekrutacji** (deklaracje).
 - Przygotowanie do **prowadzenia własnego biznesu i zarządzania** w różnego typu organizacjach **podnosi kompetencje uczniów – absolwentów szkoły.**
 - Klasy biznesowe **podnoszą atrakcyjność oferty** w stosunku do szkół z tradycyjnymi klasami.
 - Możliwość **lepszego przygotowania i większych sukcesów uczniów w olimpiadach** (Olimpiada Wiedzy Ekonomicznej, Olimpiada Przedsiębiorczości i in.).

Wyzwania dla dyrektorów szkół związane z wprowadzaniem zmian – oferta klas biznesowych w liceach

- Propozycje klas rozszerzonych dla liceów:
 - **biznesowo-geograficzne** (rozszerzenie przydatne podczas rekrutacji na kierunki ogólnoeconomiczne, kierunki związane z zarządzaniem, kierunki biznesowe, np. typu *international business*, międzynarodowe stosunki gospodarcze, logistykę, kierunki geograficzne, kierunki z zakresu gospodarki przestrzennej, kierunki turystyczne itp.),
 - **biznesowo-matematyczne**, ew. **biznesowo-informatyczne** (pod kątem kierunków takich jak ekonometria, matematyka stosowana / w biznesie, inżynieria produkcji, informatyka, informatyka i ekonometria),
 - **biznesowo-prawnicze** (pod kątem kształcenia specjalistów prawa gospodarczego na kierunkach ekonomicznych lub na prawie),
 - inne klasy biznesowe, zgodnie z lokalnymi możliwościami i uwarunkowaniami danej szkoły.

Wyzwania dla dyrektorów szkół związane z wprowadzaniem zmian – rozszerzenie BIZ w technikach

- **Czy w technikach będzie miejsce na rozszerzenie BIZ?**

Trudno zrezygnować z typowych rozszerzeń (matematyka, język angielski, informatyka), jednak:

- w technikach stosunkowo łatwo uzyskać dobry wynik ze względu na inne przedmioty zawodowe i przygotowanie do egzaminu zawodowego (w wielu zawodach częściowo zbieżnego z problematyką matury z BIZ),
- w technikach dość łatwo zrealizować projekt biznesowy techniczny pod kątem matury ustnej w ramach określonych zawodów (np. projekt aplikacji, prototypu urządzenia, sklepiku szkolnego, sklepu ogrodniczego, punktu usługowego itp.),
- jest to duża szansa dla uczniów techników.

Pozostałe wyzwania dla dyrektorów szkół i nauczycieli

- Problem **dostępności nauczycieli** od września 2023 r. w obliczu kumulacji godzin i wprowadzenia ZR.
- **Przygotowanie** nauczycieli (studia i kursy doskonalące) do realizacji nowej podstawy programowej, a w szczególności – zakresu rozszerzonego (w tym do realizacji nowych treści kształcenia, m.in. zarządzanie projektami i wykorzystanie nowych metod, np. *design thinking*).
- Przygotowanie **nowych nauczycieli** przedmiotu – jest to ważne w obliczu zwiększonego zainteresowania rozszerzeniem/maturą z BIZ na studiach kwalifikacyjnych.
- Konieczne **dofinansowanie** ze strony szkół (organów prowadzących) **studiów podyplomowych** (w szkołach wyższych) **i szkoleń**.
- Oferta **bezpłatnych szkoleń** organizowanych przez uczelnie (głównie ekonomiczne; będą one – zgodnie z zapowiedziami – dofinansowane ze środków rządowych) oraz różnego typu instytucje.
- **Bardzo ważnym czynnikiem jest przychylność dyrektorów w umożliwianiu nauczycielom różnych form kształcenia.**

Literatura

- **Biznes i zarządzanie. Reforma podstaw przedsiębiorczości** (raport z konsultacji), IBE, MEiN, GovTech, Warszawa, <https://www.gov.pl/web/biz/raport-z-konsultacji2>
- **Podstawa programowa BiZ (wraz z ramowymi planami nauczania)** <https://biznesizarzadzanie.pl/podstawa-programowa-biz/> <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/zmiany-w-podstawie-programowej--rozporzadzenia-podpisane>
- Rachwał, T. (2022). **Zmiany w edukacji w zakresie przedsiębiorczości w kierunku zakresu rozszerzonego oraz egzaminu maturalnego z przedmiotu biznes i zarządzanie?** (Głos w dyskusji na temat reformy planowanej w polskich szkołach ponadpodstawowych), „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 18(2), 41–64. <https://doi.org/10.24917/20833296.182.3>
- Bieniok H (2019), **Podstawy przedsiębiorczości osobistej (zaradności życiowej)**, Katowice: wydawnictwo KOS.
- Kilar, W., Rachwał, T. (2019). **Changes in Entrepreneurship Education in Secondary School under Curriculum Reform in Poland**, „Journal of Intercultural Management”, 11(2). 73-105. <https://doi.org/10.2478/joim-2019-0010>, <https://sciendo.com/article/10.2478/joim-2019-0010>
- Kilar, W., Rachwał, T. (2019). **Przedsiębiorczość w edukacji przedszkolnej i szkole podstawowej w warunkach zmian podstawy programowej**. W: Kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych, red. T. Rachwał, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji, 122 – 141, https://www.frse.org.pl/brepo/panel_repo_files/2021/06/02/jfoygl/104705065591760-122-141.pdf
- Kilar, W., Rachwał, T. (2019). **Przedsiębiorczość w szkole średniej w warunkach reformy systemu oświaty**. W: Kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych, red. T. Rachwał, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji, 184 – 202 https://www.frse.org.pl/brepo/panel_repo_files/2021/06/02/ythdu3/104705065591760-184-202.pdf
- Rachwał T. (2004). **Cele i treści kształcenia przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych**. W: Przedsiębiorczość stymulatorem rozwoju gospodarczego, red. J. Brdulak, M. Kulikowski, Instytut Wiedzy SGH, Warszawa, 263 – 270.
- Rachwał, T. (2005). **Kształtowanie postaw uczniów na lekcjach podstaw przedsiębiorczości**, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 1, 137–144. <https://doi.org/10.24917/20833296.1.14>
- Rachwał, T. (2019). **Przedsiębiorczość jako kompetencja kluczowa w systemie edukacji**, w: Kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych, red. T. Rachwał, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji, 1625, https://www.frse.org.pl/storage/brepo/panel_repo_files/2021/06/01/iacqgo/104705065591760-16-34.pdf
- Rachwał, T., Kilar, W., Kawecki, Z., Wróbel, P. (2018). **Edukacja w zakresie przedsiębiorczości w wychowaniu przedszkolnym, szkole podstawowej i szkołach średnich w świetle nowej podstawy programowej**, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 14, 389 – 424. <https://doi.org/10.24917/20833296.14.28>
- Rachwał, T., Kilar, W., Kawecki, Z., Wróbel, P. (2019). **Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem: szkoła ponadpodstawowa: podstawy przedsiębiorczości**, Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=23140>
- Rachwał, T., Kudełko, J., Tracz, M., Wach, K., Kilar, W. (2008). **Projekt podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości w zakresie rozszerzonym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum**, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 4, 322–334. <https://doi.org/10.24917/20833296.4.32>
- **Zalecenie Rady (UE) z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie** (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz.U.E 2018/C 189/01, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=en)

Twoje mocne strony

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

*nowa
era*

Twoje mocne strony